

DVIJE GRAFIČKE MAPE HVARA IZ 1925. GODINE

U članku se govori o dvije grafičke mape Hvara, Dušana Kokotovića i Vladimira Kirina, izdane iste, 1925. godine. Govori se o okolnostima u kojima su nastale, te se analizira njihova kulturno-povijesna, odnosno estetska vrijednost.

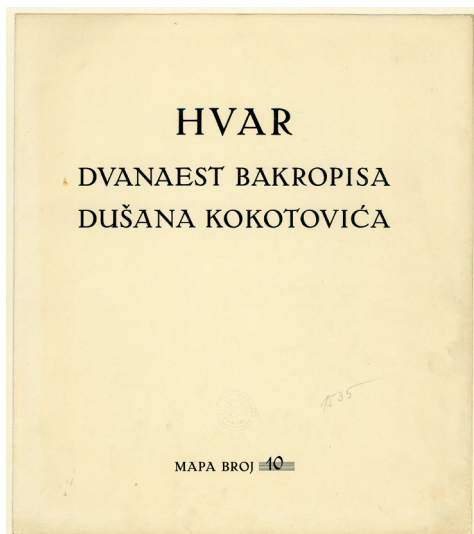
Ključne riječi: grafičke mape; Dušan Kokotović; Vladimir Kirin; bakropisi; litografije; hvarska općina; promocija kulturne baštine

Razdoblje između dva svjetska rata u Hvaru obilježeno je nastojanjima etabliranja turizma kao važne i obećavajuće gospodarske grane. U tom periodu, a vezano upravo uz razvoj ove gospodarske djelatnosti, događaju se ubrzane i sveobuhvatne promjene izgleda grada i razvoja infrastrukture. Obnavljaju se stari i grade novi hoteli, u zapadnom i istočnom predgrađu grade se vile i uređuju šetnice, Hvar dobiva vodovod i malu električnu centralu, vizuru grada upotpunjuje Spomenik Oslobođenja, gradi se gradsko kupalište, uređuju parkovi... Promjena u odnosu na prethodno razdoblje, ono prije Prvog svjetskog rata, jest ta, da se Hvar, od zdravstvenog, klimatološkog i zimskog turizma, sve više počinje razvijati i prezentirati kao centar ljetnog, rekreativnog turizma.¹

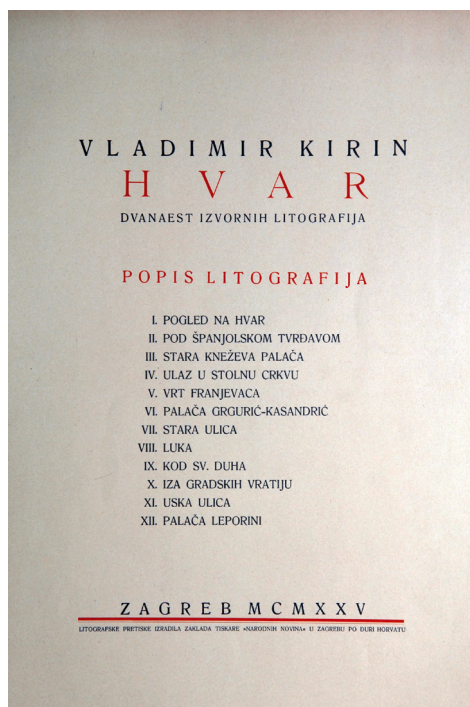
Jedan od najangažiranijih u promidžbi Hvara u to vrijeme bio je dugogodišnji općinski načelnik, liječnik, te kasnije upravitelj hotela „Palace“, dr. Josip Avelini. Osim izuzetnog angažmana na intenzivnoj promidžbenoj aktivnosti prezentiranja Hvara kao mjesta lječilišnog, te kupališnog i rekreativnog turizma, počinje se raditi na predstavljanju i promicanju grada kao prostora bogate kulturno-povijesne i spomeničke baštine, pa bi se današnjim rječnikom reklo da se Hvar počinje promovirati i kao poželjno mjesto kulturnog turizma. Uz potonje možemo sa sigurnošću vezati dva važna projekta.

Prvi je tiskanje knjige *Hvar* dr. Grge Novaka, 1924. g., pregleda povijesti i umjetnosti od prapovijesti do početka 20. st., nezaobilaznog štiva za generacije zainteresiranih za prošlost grada i otoka.

¹ Marinko Petrić, *Hvarski turistički spomenar*, Hvar, 2001., 48.

D. Kokotović: Naslovna stranica

V. Kirin: Naslovna stranica

U okružnici, koju je Općinska uprava slala potencijalnim kupcima stoji: *U toj knjizi je potanko opisana cijela historija našeg starodrevnog grada, od njegova osnivanja do narodnog oslobođenja, te se u istoj osobito ističe arhitektonska i slikarska umjetnost, kojom naš grad obiluje... Ta će knjiga upoznati svakog posjetioca ovog grada sa njegovom prošlošću i njegovom ljepotom...*²

Drugi je projekt manje poznat, a odnosi se na, od hvarske općine financiranom, naslovna tiskanju dvije grafičke mape s vedutama Hvara, obiju u istoj, 1925. godini.

Prva je Mapa Hvar, Dušana Kokotovića, s predgovorom dr. Grge Novaka, a druga, danas nešto poznatija i reproduciranija, Mapa Hvar, Vladimira Kirina, s predgovorom Josipa-Sibe Miličića.³

² Muzej hvarske baštine (MHB), Mali Fondovi (MF), 479

³ U predgovoru dr. Grge Novaka, napisanom u svečano-lirskom, pomalo patetičnom tonu, dan je kratki pregled povijesti Hvara, opis najvažnijih građevina i umjetničkog blaga, a na kraju opis klime i vegetacije, za koje kaže, da su bolje i od Italije i od Francuske rivijere.

Predgovor za Kirinovu mapu, Josipa-Sibe Miličića, na žalost, nisam uspjela pronaći, jer nedostaje u oba primjerka koja su mi bila dostupna, a mape nema ni u fondusu Kabineta grafike HAZU, ni u Grafičkoj zbirci NSK. Iz pisama koje je Kirin izmjenjivao s Općinskom upravom, doznajemo da je naručeni predgovor, kako bi se što više razlikovao od onoga Grge Novaka, trebao biti u formi svečane pjesme.

Još je nekoliko dalmatinskih općina u to vrijeme tiskalo grafičke mape s prikazima arhitektonsko-spomeničke baštine i vizura svojih gradova. Isti su umjetnici prije Hvara radili mape Splita i Šibenika (Kirin), te Raba i Trogira (Kokotović). Moglo bi se reći da je tiskanje grafičke mape grada u to vrijeme bio nov i poželjan način prezentacije za općinske vlasti, te zanimljiv i privlačan umjetnički produkt za konačne korisnike.

U nas je vrlo radosna pojava što su se umjetnici dali na izdavanje svojih grafičkih radnja. Naše općinstvo počinje cijeniti umjetničku sadržajnost grafičkih radova... Međutim su dva marljiva mlada grafička umjetnika, gg. Kokotović i Kirin, izdali svoje mape... Kako je Hvar danas jedno omiljeno mjesto naše, nažalost, krnje rivijere, bit će svakome drago, da vidi ovo mjesto, sa svojim prekrasnim vedutama i sa svojim starinama, iznesene na bakrenoj ploči i od domaće ruke. -zapisano je tada u Obzoru.⁴

Hvarska općina ne samo da se priklonila tom trendu, već je naručila dvije mape, što nije prošlo nezamijećeno: *...Mapu je ovu naručila hvarska općina. Zaista, lijep dokaz kako se brinu općine dalmatinskih gradova, da sačuvaju od zaborava svoje arhitektonske ljepote. Bilo bi vrijeme da se i zagrebačka općina sjeti te svoje dužnosti i da se ugleda na hvalevrijedan primjer, kud i kamo siromašnjih gradskih općina dalmatinskih.⁵*

I doista, iako je s Dušanom Kokotovićem već bilo dogovoreno izdanje mape bakropisa 1924. g., prihvaća se i ponuda Vladimira Kirina za tiskanje mape litografija.

Sam Vladimir Kirin, znajući za raniju mapu, predložio je da, radi uštede, njegova mapa bude zajednička za Hvar i Korčulu. Tu je ideju podržao i don Frane Bulić, glavni konzervator za Dalmaciju, te je u rujnu 1924. g. uputio pismo hvarskoj i korčulanskoj općini u kojem, među ostalim piše: *da se omogući što skorije izdanje mape Hvara i Korčule, koja će biti kao što i do sad na čast našoj domaćoj umjetnosti, od koristi našoj nauci i historiji umjetnosti, a uz to će biti najbolja reklama za pohadjanje Hvara i Korčule našem i stranom svijetu.⁶*

Kirin je prethodno pisao da je na Hvaru boravio mjesec dana, te da je izradio 14 kartona, pa hvarski načelnik odgovara da, ukoliko bi malo smanjio cijenu, općina bi radije financirala samostalnu mapu u kojoj bi tiskao sav materijal koji ima za Hvar.⁷ Umjetniku se to svakako svidjelo: *žao bi mi bilo kada ne bi mogao izdati sav materijal koji imadem za mapu Hvar, koji je kod nas nepoznat, a biti će kulturna propaganda kod nas i u inozemstvu.⁸*

⁴ V. Lunaček, D. Kokotović: Hvar, *Obzor* br. 10, 66/1925., 1.

⁵ Isto.

⁶ MHB, MF, 479.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

MAPA DUŠANA KOKOTOVIĆA⁹ iz tiska je izašla prva, početkom 1925. godine. Sastoji se od 12 grafičkih listova, bakropisa, te predgovora s povijesnim pregledom dr. Grge Novaka.

Dušan Kokotović rođen je 1888. u Lipovom Polju u Lici, a umro u Zagrebu 1953. godine. Odrastao je i školovao se u Zagrebu. Tu je završio Višu umjetničku školu, a studirao je i na akademijama u Firenci, Münchenu i Beču. U grafičkom se mediju usavršavao uz ondašnje autoritete, M. Cl. Crnčića i Tomislava Krizmana. U vremenu između dva rata izdao je 7 grafičkih mapa te aktivno izlagao grafike i slike, samostalno i na skupnim izložbama, s grupom „Medulić“ i na Proljetnom salonu i svim važnijim skupnim izložbama tog vremena, poglavito u selekcijama jugoslavenskih i hrvatskih umjetnika u inozemstvu, u kojima je redovito participirao.¹⁰

Grgo Gamulin za njega kaže: *Sigurno je da se Kokotović u trećem desetljeću može smatrati najboljim našim bakropiscem, povijesnog, pasatističkog žanra... među najbolje listove spadaju oni u kojima je uspio naći ravnotežu između slikovitosti i logične konstrukcije površine... ali i kao učenik M. Cl. Crnčića, nije nastavio na najbolja djela svog učitelja, a poslije, kao sljedbenik Tomislava Krizmana, nije imao vremena ući u stil secesije...*¹¹

Ova opaska Grge Gamulina, u odnosu na „ilustrativne mape“ kako ih on naziva, gotovo da i nije opaska. Svaki eksperiment, stilizacija ili formalizacija u duhu secesije ili, tada dominantnog stila, Art deco-a, bila bi odbojna i neprihvatljiva ukusu naručitelja, tržišta, a tako i samoj svrsi tih mapa, koje su morale imati propagandno-nostalgičarski karakter i kao takve, što vjernije i realističnije ocrtati i opisati vizualni identitet i arhitektonske simbole pojedinog grada. Tu se, u prvom redu, tražio akademski pristup i solidan metier, što je Kokotović bez sumnje ispunio, te je zbog toga i bio toliko tražen i popularan u tom žanru.

Suvremena kritika bila je više blagonaklona: *Treba mnogo znanja i talenta, da se mrtvim stvarima, najjednostavnijim, ali zato najtežim sredstvima, udahne život i karakter umjetnine. G. Kokotoviću je to uspjelo u mapi radirunga s Hvara...*¹²

Mapa se sastoji od 12 listova: „Katedrala“, „Loggia“, „Venecijanski arsenal“, „Sv. Marko“, „Forte Spagnolo“, „Stari bunar“, „Hor katedrale“, „Palata de Lupis“, „Palata Leporini“, „Palata Paladini“, „Luka“ i „Stara obala“.

Na Kokotovićevim bakropisima dominiraju tonski efekti, svijetlo-tamni kontrasti, manje je usmjeren ka detaljima, puno mu je važniji dojam cjeline. Linija je više u funkciji definiranja površine, nego li opisivanju pojedinosti. Kadrovi su značajki odabrani i kompozicijski uravnoteženi.

⁹ Skenovi grafika Dušana Kokotovića “Katedrala”, “Palata Paladini”, “Loggia”, “Nova obala”, “Stari bunar” te “Stara obala” nabavljeni su od vlasnika mape “Hvar”, Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Ostalih šest skenova grafika iz mape “Hvar” Dušana Kokotovića napravljeno je po originalima u vlasništvu Muzeja hvarske baštine. Skenovi grafika mape “Hvar” Vladimira Kirina napravljeni su po originalu u vlasništvu Berta Barišića iz Hvara.

¹⁰ hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=225

¹¹ Grgo Gamulin, *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, sv. 1., Zagreb, 1987., 318.

¹² V. Jurković, Radirungi D. Kokotovića sa Hvara, *Slobodna tribina* 28., 5/1925., II, 4.

D. Kokotović: Venecijanski arsenal

Upada u oči (ne)tretiranje ljudske figure: *Promatranjem pojedinih listova, može se zaključiti da Kokotovića više zanima fizička struktura, svojstvena povijesna, već pomalo oronula arhitektura, specifični rakursi i vizure, te upečatljivi simboli vizualnog identiteta spomenutih gradova (fortifikacije i kule, crkve i palače, lože i portali, ulice i trgovi) nego li njihov svakodnevni život u interakciji s ljudima, koji u konačnici oblikuju njihov genius loci i društveni identitet, a kojih na brojnim grafičkim listovima, zapravo ni nema.*¹³

Doista, ljudi na njegovim litografijama, ako su i prisutni, potpuno su statični i neuvjerljivi, djeluju kao kipovi koji popunjavaju kompoziciju, a ne kao živi protagonisti gradske scene („Katedrala“, „Stari bunar“, „Venecijanski Arsenal“, „Sv. Marko“).

No, možda to i nije slučajno, možda Kokotović tom ogoljelošću od prozaične svakodnevnice želi naglasiti svečanost, monumentalnost i neprolaznost arhitekture, koja je u njegovom fokusu.

¹³ Boris Vrga, *Grafike Dušan Kokotović*, katalog izložbe, Zagreb, 2015., 3.

D. Kokotović: Sv. Marko

On kao motiv ne odabire jednu građevinu, ili njen detalj, isječak iz cjeline, nego uvijek pomnom konstrukcijom ispunjava čitav kadar, bez potrebe detaljnog opisivanja.

To posebno dolazi do izražaja na grafici „Hor katedrale“ (jedinoj s motivom unutrašnjeg prostora), u kojoj, iz znalački odabranog kuta, vješto konstruira elemente kompozicije, postižući u potpunosti dojam kićene gotike, a bez doslovnog preslikavanja detalja ornamenata.

Na prikazu stabala pored (danas nepostojeće) zgrade Kapetanije, na grafici „Sv. Marko“, vidljiva je stidljiva naznaka secesijske stilizacije, dok je na drugim listovima, u prikazima parkova, vegetacija najčešće samo skicozno nagovještana.

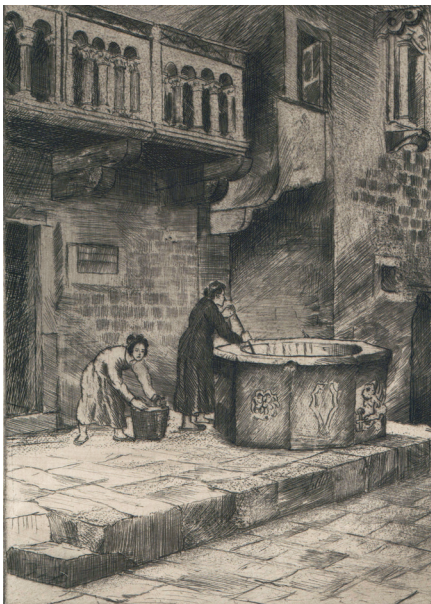
Po neobičnom kutu gledišta ovog popularnog motiva, i vrlo uspješnog slaganja planova u uravnoteženu kompoziciju, izdvaja se „Venecijanski Arsenal“, u kojem je, uz „Sv. Marko“, „Palata Leporini“ i „Hor katedrale“, jako dobro dočarana monumentalnost motiva.

D. Kokotović: Katedrala

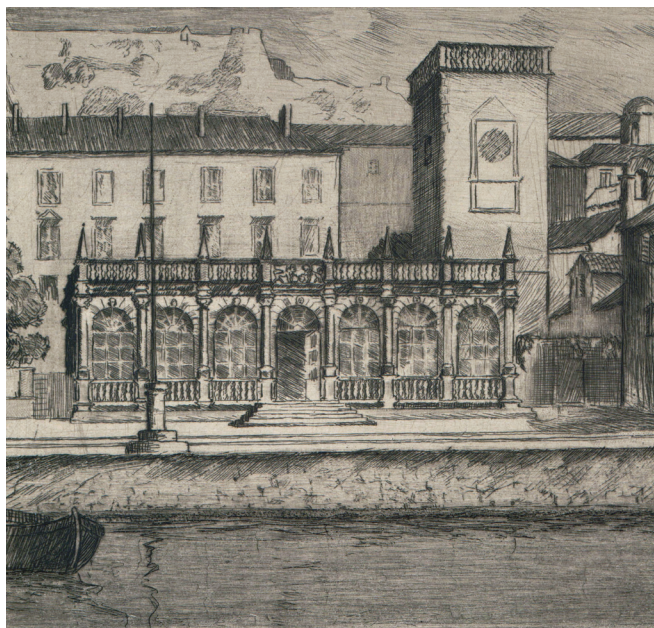
D. Kokotović: Palata Paladini

D. Kokotović: Stari bunar

D. Kokotović: Palata Leporini

D. Kokotović: Loggia

D. Kokotović: Palata De Lupis

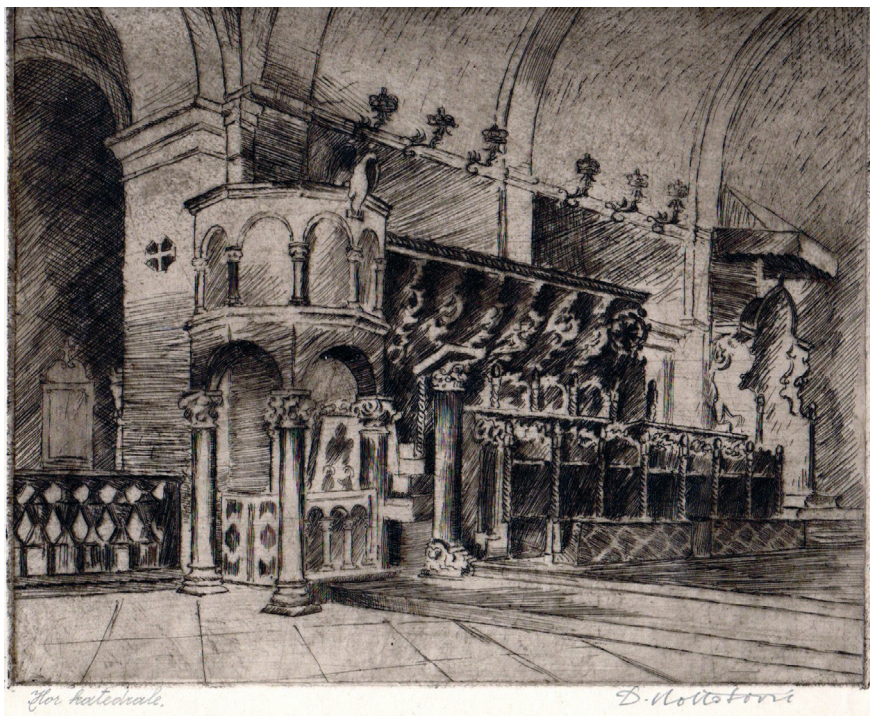
D. Kokotović: Nova obala

D. Kokotović: Stara obala

D. Kokotović: Forte Spagnuolo

D. Kokotović: Hor katedralne

Druga **MAPA HVAR, VLADIMIRA KIRINA** izašla je iz tiska već nekoliko mjeseci nakon Kokotovićeve. I njeno je objavljivanje pohvalno popratio V. Lunaček u *Obzoru*, hvaleći majstorovo crtačko umijeće, kvalitetnu štamparsku tehniku, te manju sklonost opisivanju nego kod veduta drugih gradova.

Vladimir Kirin rođen je 1894. u Zagrebu i ondje umro 1963. g. Grafičar, ilustrator i slikar, u vremenu između dva rata bio je najangažiraniji umjetnik u hrvatskom nakladništvu, te je radio likovno oblikovanje najvažnijih izdanja toga vremena. Studirao je na umjetničkoj akademiji u Beču, odakle odlazi u London, gdje pasionirano crta po dokovima, skladištima i tvornicama, svojevrsnu *mračnu heroiku industrijske civilizacije*,¹⁴ a onda i romantične vedute obala Temze i londonske arhitekture. Nakon što u Londonu uspješno surađuje u više tiražnih časopisa, a o njemu pišu *Times* i *Daily Mail*, vraća se u Hrvatsku i objavljuje svoju prvu mapu *Litografije* s motivima europskih gradova, a 1922. putuje po Dalmaciji i crta Split, Trogir, Šibenik, Hvar i Korčulu. Bavio se i slikarstvom, ali ipak ostat će upamćen prvenstveno kao grafičar i ilustrator. Grgo Gamulin priznaje umjetničku vrijednost jedino Kirinovim radovima nastalim u vrijeme boravka u Londonu, pa za njegov „pitoreskni“ stil kaže da je *zaleđen poslije toga kao grafička šifra i kao sintaksa u komponiranju, on je izgubio stvaralački smisao i postao puki ilustrativni medij kojim je Kirin crtao londonske kejove, kao i romantiku praškog i zagrebačkog baroka ili dekorativne elemente primorskih palača*.¹⁵

Hvarska se mapa sastoji od 12 litografija: „Pogled na Hvar“, „Pod Španjolskom tvrđavom“, „Stara kneževa palača“, „Ulaz u stolnu crkvu“, „Vrt Franjevac“, „Palača Grgurić-Kasandrić“, „Stara ulica“, „Luka“, „Kod Svetog Duha“, „Iza gradskih vratiju“, „Uska ulica“ i „Palača Leporini“.

Prvi dojam kod Kirinovih grafika je njihova iskričavost, vibrantnost, neka barokna dinamika i treperavost površine, koja je postignuta pasioniranim usitnjavanjem motiva na detalje (neki Kirinovi prikazi arhitekture toliko su detaljni, da bi kao predlošci za rad mogli poslužiti konzervatorima-restauratorima).

Najreprezentativniji i najraskošniji su listovi „Stara kneževa palača“ i „Luka“, s prikazima Gradske lođe i Mandrača s drvenim jedrenjacima. Ovi su listovi, za razliku od svih drugih, nastanjeni ljudskim figurama, koji, pogotovo na „Staroj kneževnoj palači“, nisu samo statisti, već protagonisti u akciji i pokretu, pa umjesto beživotne razglednice donekle možemo osjetiti i bilo svakodnevnice u gradskoj luci. Ostali listovi nemaju tu karakteristiku, potpuno su ogoljeni od bilo kakve naznake života i živosti i Kirinova je namjera isključivo portretiranje arhitekture, a najviše ga zanimaju ruševine, koje svojim listovima kao da želi oteti zaboravu. Postoji anegdota da se, crtajući kartone za mapu „Stari Zagreb“, doslovno utrkivao s radnicima, koji su rušili stare zidove na Dolcu.¹⁶

¹⁴ Gamulin, *Hrvatsko slikarstvo*, 325.

¹⁵ Isto, 324.

¹⁶ V. Lunaček, *Obzor* br.142/1925., 2.

V. Kirin: Luka

V. Kirin: Pogled na Hvar

V. Kirin: Pod španjolskom tvrđavom

V. Kirin: Ulaz u stolnu crkvu

V. Kirin: Palača Grgurić-Kasandrić

V. Kirin: Vrt franjevaca

V. Kirin: Stara ulica

V. Kirin: Kod Sv. Duha

Na većini listova zamjetno je tonsko, odnosno crtačko stupnjevanje, u odnosu na fokus interesa, pa su rubni dijelovi samo skicozno naznačeni, dok je centralni dio gotovo fotografski detaljan („Pod Španjolskom tvrđavom“; „Ulaz u stolnu crkvu“; „Vrt Franjevac“; „Palača Leporini“), a to posebno dolazi do izražaja u listovima „Uska uličica“ i „Kod Sv. Duha“, u kojima su motivi svedeni na uski kadar stiješnjen između dva ulična zida.

U listovima „Luka“ (u crtežu mora i drvenih brodova), te osobito u „Ulazu u stolnu crkvu“, pak dosta odstupa od svog uobičajenog stila, te je puno mekši u tonskim prijelazima, „slikarskiji“, više promatrača upućuju na opći dojam, nego što pažnju usitnjuje na pojedinosti.

Koliko je Hvar za Kirina bio poseban, a ne samo jedan od gradova za koje je radio mape, dokazuje činjenica da je upravo u Hvaru sagradio svoj mali živopisni ljetnikovac na ulazu u hvarsku luku, koji i je i sam postao prepoznatljiv dio vizualnog identiteta grada. Svoju strast prema očuvanju starina još je jednom dokazao ugrađujući na svoj ljetnikovac originalne dekorativne elemente (monofora, bifora, kameni umivaonik, kapiteli) s ruševnih hvarskih građevina.¹⁷

¹⁷ Joško Kovačić, Gradnje i pregradnje kuća u Hvaru, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 19., Split, 2003., 201.

U obje ove grafičke mape možemo naći kadrove i vizure koje su danas nestale, a rijetke su, ili ih niti nema ni na fotografijama iz onog vremena, npr. kod Kokotovića „Forte Spagnolo“ sa vidljivim, danas nepostojećim bunarom na potpuno pustom Dolcu, ili kod Kirina „Vrt Franjevaca“ s velikim dimnjakom u dvoru, kojega danas također više nema.

Namjera oba umjetnika bila je da kroz najupečatljivije kadrove i vizure prikažu i što bolje dočaraju vizualni identitet grada. Stanovnici, odnosno nekakvi karakteristični momenti društvenog života grada nisu u fokusu njihovog interesa. Zanima ih arhitektura i spomenici, Kokotovića više kao sklop i cjelina, Kirina više pojedinačni objekti.

Dok je Kirin skloniji opisivanju detalja i dominantno crtačkom dojmu, Kokotović je usmjeren ka konstrukciji cjeline s tonskim efektima i kontrastima. Površina Kirinovih listova, zbog usitnjavanja linije, s namjerom opisivanja pojedinosti, djeluje dinamično i kao da vibrira, dok su Kokotovićeve bakropisi potpuno statični, te imaju više melankolično-svečanu atmosferu.

Već spomenuti akademski pristup, izvanredno tehničko umijeće oba umjetnika, te odsutnost ljudske vreve, daju ovim grafikama bezvremenost i sjevremenost.

Obje su mape imale uspjeha kod publike, te su bile zamijećene i pohvaljene od onovremene kritike. Gledajući s vremenskim odmakom, možemo reći da njihova umjetnička vrijednost ipak zaostaje za kulturno-povijesnom. Treba ih promatrati u kontekstu prvih nastojanja dalmatinskih gradova da se, estetski kvalitetnim proizvodom, promoviraju kao prostori bogate umjetničke i spomeničke baštine, te popularizacije grafike kao umjetničkog medija, pristupačnog širem tržištu. Te su zadaće i jedan i drugi umjetnik u potpunosti ispunili, a grafičke mape ostale su do danas vrijedan umjetnički i kolekcionarski produkt i odraz vremena u kojem su nastale.

V. Kirin: Uska uličica

V. Kirin: Iza gradskih vratiju

V. Kirin: Palača Leporini

V. Kirin: Stara Kneževa palača sa Loggiom

Dejanira Burmas Domančić

TWO GRAPHIC MAPS OF HVAR FROM 1925

Summary

In the year 1925, two graphic maps of Hvar had been made by Dušan Kokotović and Vladimir Kirin, both ordered and financed by the municipality Hvar. At the time, many a Dalmatian municipality had graphic maps printed, and one can say that they had been adequate town promotion material and attractive product for the final users. Both maps had twenty sheets, Kokotović's in etching and Kirin's in lithography. Both artists had intention to depict at the best the town's visual identity, using most impressive scenes and sites. While Kirin is more prone to depicting details and is dominantly counting on the painting impression, Kokotović is more interested in constructing the whole unit and tone contrast. Both maps had been big success with the public and were noticed and commended by the critics. Their artistic value is less prominent than the cultural-historical one, and they should be taken in context of the Dalmatian towns first strivings to promote their places of rich art and monuments heritage, as well as making popular graphic art available to a wide public.

